

ZİHİNSEL YETERSİZLİK

Zeka insan beyninin karmaşık bir yeteneğidir. Zihnin birçok yeteneğinin uyumlu çalışması sonucu ortaya çıkan bir yetenekler bileşimidir. Zihnin algılama, bellek, düşünme, uslanma, öğrenme gibi birçok işlevini içerir. Bir başka tanımla; "zeka, zihnin öğrenme, öğrenilenlerden yararlanabilme, yeni durumlara uyabilme ve yeni çözüm yolları bulabilme yeteneğidir".

1. Sınır ve donuk düzeyde zihinsel kapasiteye sahip bireyler ve özellikleri

Sınır ve donuk zekalı çocuklar, ağır öğrenen çocuklar olarak bilinirler. Bir toplumdaki zeka dağılımı çan eğrisine uygun biçimlenir. Üstün zekalılar eğrinin bir ucunda, özel eğitim kapsamına alınan hafif, orta ve ağır düzeyde öğrenme yetersizliği yaşayanlar diğer uçta, normal zeka potansiyeline sahip olanlar ise ortalarda toplanırlar. Sınır ve donuk zeka düzeyinde bulunanlar ise özel eğitim kapsamına alınanlar ile normal zeka potansiyeli arasındaki bir grubu oluştururlar. Öğrenmenin gerçekleşmesinde geçirilen basamaklara bakıldığında, bu çocuklar ile yaşıtları olan diğer çocukların farklı basamaklardan geçmediği görülmektedir. Ancak sınır ve donuk zeka düzeyindeki çocukların bu basamaklardan geçmeleri daha yavaş olabilmektedir. Bu düzeydeki çocuklar için özel eğitim uygulanmamakta, öğrenimlerini 1 – 2 yıl geriden izlemektedirler. Zihinsel yetersizliği bulunan çocuklar olarak tanı almaz ve değerlendirmezler ancak yaşıtlarından çok daha geç ve güç öğrenirler. Çabuk kavrayamaz, öğrendiklerini çabuk unuturlar. Çok ve sık tekrara karşın ağır öğrenir, sınıfın en gerisinden giderler. Okulda ve evde kolay tanınmazlar, "tembel, dikkatsiz ve haylaz" olarak nitelendirilebilirler. Genellikle 1. sınıfta okumayı en geç sökebilen veya 2. sınıfta sökebilen çocuklardır.

Standart zeka testleri sonucuna göre bu çocukların "normal zeka" düzeyinin biraz altında oldukları ortaya çıkar. Başka bir deyişle yaşıtlarından 1 – 2 yıl geridirler. Bütün güçlerini harcayarak sınıf düzeyinde kalmaya çabalayan bu çocuklar anlayışsızlık karşısında doğaldır ki çok bunalar, güvenlerini yitirir, okuldan soğurlar. Sonuç olarak yeteneklerinin çok altında başarı gösterirler.

Ağır öğrenen bu çocukların 1. sınıfta fark edilerek durumlarının belirlenmesi, onların örselenmesini önler. Yaşıtlarının gerisinde olan çocuğun temel okuma-yazma ve matematik becerilerini kazanmadan bir üst sınıfta bulunmasının bir yararı olmayacaktır. Aksine üst sınıfta yaşıtları ile arasındaki açık büyüyeceği için kendini yetersiz ve başarısız olarak görecektir ve güvensizleşecektir. Bu durum arkadaşlık ilişkilerine yansiyebileceği gibi çocuğun daha içe kapanık, kaygılı ve mutsuz olmasına da neden olabilir. Bu nedenle 1. sınıfta temel akademik becerileri kazanamadığı takdirde sınıf öğretmeninin önerisi ve ailenin onayıyla 1 yıl sınıf tekrarı yapmaları uygun olabilir.

2. Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği Olan Bireyler Ve Özellikleri

Hafif düzeyde öğrenme yetersizliği yaşayan çocukların özellikleri ve alınabilecek önlemler şu şekildedir;

-Bu çocuklar akademik kavramları geç ve güç öğrenirler, öğrendiklerini çabuk unuturlar. Öğretilecek konular anlamlı şekilde bölünmeli ve basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru öğrenme sırası izlenmeli ve aralıklı sık tekrar yaptırılmalı.

-Dikkat süreleri kısa ve dikkatleri dağınıktır. Bu nedenle:

- *öğrencinin ön sıralarda, öğretmene yakın, uyarıcılardan uzak bir sıraya oturtulması,
- *dikkati yoğun, başarılı ve uyumlu bir grup çocuğun arasına alınması,
- *öğrencinin yüzü dönükken ve dinlediğini hissedince kısa, basit ve net talimatların verilmesi,
- *öğrenci ile konuşurken sakın olmalı ve normal ses tonu ile konuşulmalı.

-İlgileri kısa sürelidir, daldan dala atlarlar. Bu nedenle; değişik öğrenme yöntemleri ve materyaller kullanılmalı, düzenli aralıklarla sık tekrar yapılmalıdır. Materyal ne güç ne de basit olmalıdır. Çünkü her ikisi de ilgisizlik ve dikkatsizlik doğurmaktadır. Öğrenmede çocuğun ne kadar duyu organına hitap edilirse öğrenme de o kadar etkili olur.

-Bu çocuklar güvensizdirler. Karşılaştıkları yeni durumlara uyma ve kabul etmede zorlanır, direnme ve kaçma eylemi gösterebilirler. Çocuk teşvik edilmeli ve bu durumu anlayışla karşılanmalıdır. Çocuğa başarabileceği ve yapabileceği görev ve sorumluluklar verilmelidir. Yapılması istenen şeyi yapabileceğine inanması sağlanmalıdır. Çocuğun her başarısı onun kendine güvenini artıracak "Ben yapabilirim" inancını kuvvetlendirecektir. Ancak başarı duygusu yaşarsa, yeni şeyler yapmayı isteyecektir. Başaramadığı alanlar göz ardı edilmelidir.

-Bu çocuklar başarılı oldukları faaliyetle ilgilenir,başarısız oldukları ile ilgilenmezler.Özellikle bu çocuklar için başarabilecekleri basamaklardan bir basamak öncesinin faaliyetleri verilerek ,çocuğun öğrenmeye ilgisi ve isteği artırılabilir.

-Kolay yorulur ve sabırsızdırlar.Çalışmaları çoğunlukla tamamlayamaz ve yarım bırakırlar.Bu durumun çocuğun öğrenme güçlüğü ile ilgili özelliği olduğu kabul edilmeli,değerlendirmede bu unsur dikkate alınmalıdır.Çocuk uzun süreli çalışmaya zorlanmamalı,yorulunca çalışmanın türü değiştirilmelidir.

-Konuşmaya geç başlarlar ve konuşma gelişimi yavaştır.Bu nedenle akranları ile iletişimde güçlük yaşarlar.Kendinden yaşça küçüklerle daha iyi ilişki kurarlar.Bu nedenle;

- Akranları düzeyinde konuşmaları beklenmemeli,
- Çocuk konuşmaya teşvik edilmeli,
- Sosyal gelişimi için her fırsatta normal ve akranı olan çocuklarla ilişki kurmaları sağlanmalı,

-Dil gelişimi için resimli kitaplardan,parmak oyunlarından,bilmece bulmacalardan yararlanmalıdır.

-Zaman kavramı geç ve güç gelişir.Saat,gün,hafta,ay ve yılı öğretmek ancak ileriki sınıflarda mümkün olabilir.Bu konuda çocuk hazır olmadan böyle bir çalışmaya girilmemelidir.

-Öğretmen-öğrenci ilişkisinde;öğretmen konuşurken olumsuz ifadeler yerine olumlu ifade kullanılmalı.

-Öğrencinin duygusal-sosyal gelişimi için diğer çocuklarla iyi ilişkiler kurması açısından sınıfta rencide edilmesi,dışlanması,azarlanması önlenmelidir.

-Sosyal faaliyetlerde görev almaları,grup içi çalışmalara katılmaları sağlanmalı,başarabilecek sorumluluklar verilmeli,başardığında övülmeli,takdir edilmeli,sözel sosyal pekiştiricilerle davranışı ve başarısı değerlendirilmelidir.

-Aile ile eğitim öğretimin her aşamasında işbirliğine girilmeli,bu konuda gerektiğinde okul psikolojik danışmanından yardım alınmalıdır.

-Basit beden eğitimi hareketleri yaptırılmalı,karmaşık hareketler ve kurallı oyunlarda çocuktan yüksek performans beklenmemeli.

-İş eğitimi dersinde kendinin yapabileceği daha basit çalışmaların verilmesi ya da dinleme izleme boyutunda sözel etkinliklere katılarak değerlendirilmeli.

-Müzik dersinde ritimle çalışmada güçlük yaşar,bu güçlük göz önüne alınarak öğrenci performansı değerlendirilmeli.

3. Orta Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği Olan Bireyler Ve Özellikleri

Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği; bireyin gecikmeli konuşma ve dil gelişimi, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel okuma yazma ve sayma becerileri kazanmasında ortaya çıkan gecikme durumudur.

Öğrenmenin gerçekleşmesinde geçirilen basamaklara bakıldığında, bu çocuklar ile yaşlıları olan diğer çocukların farklı basamaklardan geçmediği görülmektedir. Ancak, bu çocukların, bu basamaklardan geçmeleri daha yavaş olmaktadır. Ayrıca, bu çocuklara karşı toplumun gösterdiği olumsuz tutum ve davranışlar ile çocukların geçmişte yaşadıkları çeşitli başarısızlıklar onlarda kaygı, başarısızlık beklentileri ve engellenme duygularını yoğun bir biçimde ortaya çıkarmaktadır. Bu duygular ise çocukların akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Öğrenme süreci dikkate alındığında, orta düzeyde öğrenme yetersizliği olan çocukların dikkat, bellekte tutma, hatırlama vb. konularda bazı eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Bu çocukların dikkatlerinin kısa süreli ve dağınık olduğu, herhangi bir uyarana karşı dikkatlerini yoğunlaştırmada ya da sürdürmede daha fazla deneme ve zamana ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Öğrenilen bilgilerin bellekte tutulmasında da bazı problemleri görülmektedir. Özellikle kısa süreli bellekteki bilgileri uzun süreli belleğe aktarmada zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Kısa süreli bellekteki bu zorlukların temelinde ise uygun öğrenme ya da transfer yöntemlerini kullanmada gösterdikleri yetersizlikler yer almaktadır. Yaşlılarının kendiliğinden

ya da gözleyerek öğrendikleri bu yöntemleri, bu çocuklar, çoğu kez özel bir öğretimden geçmeden öğrenememektedirler.

Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği gösteren çocukların dil ve konuşmayı öğrenmeleri ile diğer yaşitlarının bu becerileri öğrenmeleri de aynı süreçlerden geçerek gerçekleşmektedir. Ancak, bu çocukların bu süreçlerden geçiş hızları daha yavaş olmaktadır. Bu nedenle dil ve konuşma gelişimlerinde gecikme ve ilk basamaklarda takılma sıklıkla karşılaşılan durumlardır.

Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan çocuklarda okuma yazma becerilerini kazanmada gecikme durumu görülmektedir. Bu çocuklarda okuma yetersizliği daha çok okuduklarını anlama boyutundadır. Bu çocukların eğitimlerinde yeterli güdülenme sağlanarak, okuma becerilerinin öğretimine ağırlık verilerek ve uygun öğretim yöntemleri kullanılarak başarılı olabilecekleri görülmektedir.

Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği gösteren çocukların, aritmetik becerilerin çeşitli boyutlarında gösterdikleri başarılar da farklı olmaktadır. Hesaplama becerisinde genellikle kendilerinden beklenene yakın bir başarı göstermektedirler. Ancak, aynı başarıyı usa vurma da gösterdikleri söylenemez. Bu durum, usa vurmanın okuma ve kavramaya bağlı olması ile aritmetik öğretiminde yetersiz ya da uygun olmayan yöntemlerin kullanılmasıyla açıklanabilir.

Sonuç olarak, orta düzeyde öğrenme yetersizliği bulunan çocukların eğitim öğretimlerinde; onlara uygun öğretim yöntemlerinin seçilmesi, başarısızlık duygusunu yaşamayacakları ya da en az yaşayacakları ortamların hazırlanması, başarılı olma girişimlerinin desteklenmesi ve pekiştirilmesi, yeteneklerine ilişkin güvenlerinin artırılması, güdülenmelerinin yeterli ölçüde sağlanması gibi ögeler dikkate alınmalıdır. Böylece, bu çocukların gerçekte başarabilecekleri düzeye ulaşmaları da sağlanmış olacaktır.

Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği; bireyin gecikmeli konuşma ve dil gelişimi, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel okuma yazma ve sayma becerileri kazanmasında ortaya çıkan gecikme durumudur. Öğrenmenin gerçekleşmesinde geçirilen basamaklara bakıldığında, bu çocuklar ile yaşitları olan diğer çocukların farklı basamaklardan geçmediği görülmektedir. Ancak, bu çocukların, bu basamaklardan geçmeleri daha yavaş olmaktadır. Ayrıca, bu çocuklara karşı toplumun gösterdiği olumsuz tutum ve davranışlar ile çocukların geçmişte yaşadıkları çeşitli başarısızlıklar onlarda kaygı, başarısızlık beklentileri ve engellenme duygularını yoğun bir biçimde ortaya çıkarmaktadır. Bu duygular ise çocukların akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Öğrenme süreci dikkate alındığında, orta düzeyde öğrenme yetersizliği olan çocukların dikkat, bellekte tutma, hatırlama vb. konularda bazı eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Bu çocukların dikkatlerinin kısa süreli ve dağınık olduğu, herhangi bir uyarana karşı dikkatlerini yoğunlaştırmada ya da sürdürmede daha fazla deneme ve zamana ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Öğrenilen bilgilerin bellekte tutulmasında da bazı problemleri görülmektedir. Özellikle kısa süreli bellekteki bilgileri uzun süreli belleğe aktarmada zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Kısa süreli bellekteki bu zorlukların temelinde ise uygun öğrenme ya da transfer yöntemlerini kullanmada gösterdikleri yetersizlikler yer almaktadır. Yaşitlarının kendiliğinden ya da gözleyerek öğrendikleri bu yöntemleri, bu çocuklar, çoğu kez özel bir öğretimden geçmeden öğrenememektedirler. Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği gösteren çocukların dil ve konuşmayı öğrenmeleri ile diğer yaşitlarının bu becerileri öğrenmeleri de aynı süreçlerden geçerek gerçekleşmektedir. Ancak, bu çocukların bu süreçlerden geçiş hızları daha yavaş olmaktadır. Bu nedenle dil ve konuşma gelişimlerinde gecikme ve ilk basamaklarda takılma sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan çocuklarda okuma yazma becerilerini kazanmada gecikme durumu görülmektedir. Bu çocuklarda okuma yetersizliği daha çok okuduklarını anlama boyutundadır. Bu çocukların eğitimlerinde yeterli güdülenme sağlanarak, okuma becerilerinin öğretimine ağırlık verilerek ve uygun öğretim yöntemleri kullanılarak başarılı olabilecekleri görülmektedir. Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği gösteren çocukların, aritmetik becerilerin çeşitli boyutlarında gösterdikleri başarılar da farklı olmaktadır. Hesaplama becerisinde genellikle kendilerinden beklenene yakın bir başarı göstermektedirler. Ancak, aynı başarıyı usa vurma da gösterdikleri söylenemez. Bu durum, usa vurmanın okuma ve kavramaya bağlı olması ile aritmetik öğretiminde yetersiz ya da uygun olmayan yöntemlerin kullanılmasıyla açıklanabilir. Sonuç olarak, orta düzeyde öğrenme yetersizliği bulunan çocukların eğitim öğretimlerinde; onlara uygun öğretim yöntemlerinin seçilmesi, başarısızlık duygusunu yaşamayacakları ya da en az yaşayacakları ortamların hazırlanması, başarılı olma girişimlerinin desteklenmesi ve pekiştirilmesi, yeteneklerine ilişkin güvenlerinin artırılması, güdülenmelerinin yeterli ölçüde sağlanması gibi ögeler dikkate alınmalıdır. Böylece, bu çocukların gerçekte başarabilecekleri düzeye ulaşmaları da sağlanmış olacaktır.

4. Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği Olan Bireyler Ve Özellikleri

Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre; ağır düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği (öğretilbilir) olarak adlandırılan ve ciddi biçimde konuşma ve dil gelişimi güçlüğü, sosyal, duygusal veya davranış problemleri

ile temel öz bakım becerilerini öğrenmede gecikme gösteren öğrenciler genel nüfusun %0,3'ünü oluşturmaktadırlar.

Eğitim Kurumları ve Eğitim

Zihinsel alanda yetersizliği bulunan çocuklar yetersizlik düzeyi ve özelliklerine göre

a) **Normal okullarda**; Anaokulu, anasınıfı, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında kaynaştırma yoluyla veya yetersizliği ağır düzeyde ise bu okullarımızın bünyesinde açılan Özel Eğitim Sınıfı"da eğitimlerine devam ederler.

b) **Özel Eğitim Okullarında**: Zihinsel Engelli çocukların eğitimi için kurulmuş olan Özel Eğitim İlköğretim Okulu, Eğitim Uygulama okulu, İş Okulu ve İş Eğitim Merkezlerinde eğitimlerine devam etmektedirler

Öğretmenlere Öneriler

Zihinsel engelli çocukların öğrenmede gösterdiği bu farklılıklar; öğretimlerinde bazı kural ve yöntemlerin uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu kural ve yöntemlerin başlıcaları aşağıda kısaca açıklanmıştır:

- 1-Başarılı Yaşantılar Sağlama: Çocuğa başarabileceği görevler verilmeli, doğru yanıtlayabileceği sorular sorulmalıdır. Gerektiğinde görevi yerine getirmesine yardımcı olmalı; sorulara ip ucu vermek, seçenekleri azaltmak, soruyu yinelemek ya da açıklayarak basitleştirmek gibi yardımlarla doğru yanıtın bulunması kolaylaştırılmalıdır. Çocuk asla başarısız olduğu noktada bırakılmamalıdır. Yardımlar, çocuk başarılı olan değin sürdürülmelidir. Ancak, her zaman az yardım çok yardıma yeğlenmelidir.
- 2-Geriye Bildirim (feed back) Sağlama: Çocuk, verdiği yanıtın doğru olup olmadığını bilmelidir.
- 3-Doğru Yanıtları Pekleştirme: Pekleştirme, zaman geçirmeden ve açık bir biçimde yapılmalıdır. Bu, çocuğa yiyecek verilmesi gibi somut ya da çocukla ilgilenilmesi gibi sosyal nitelikte olabilir.
- 4-Çocuğun Yeterlik Düzeylerinin Deęerlendirilmesi: Eđer öğretilecek konu çocuk için çok basitse öğrenmek için yeterince gayret göstermeyecektir. Çok zorsa, başarısız yaşantılar edinecektir. Bu nedenle çocuğa öğretilecek konuların ve verilecek görevlerin onun düzeyine uygun olması gerekmektedir. Zihinsel engelli çocukların gelişimlerinde çeşitli düzensizlikler, iniş ve çıkışlar sıklıkla görülmektedir. Bu nedenle çocuğun, yeterlik düzeylerini sürekli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.
- 5-Öğretilecek Konu ya da Davranışların Analizi: Öğretilecek konular ya da davranışlar, özellikle zor ve karmaşık olanları, analiz edilerek birbirlerini izleyen alt konu ya da davranış basamaklarına ayrılmalı, daha sonra bu basamaklardaki konu ve davranışlar sırasıyla çocuğa öğretilmelidir. Böylece bir basamaktaki öğrenme değerini kolaylaştırıcaktır.
- 6-Bilgilerin Bir Durumdan Diđerine Aktarılmasına Yardımcı Olma: Bunun için aynı kavramların çeşitli durum ve ilişkileri içerisinde çocuğa öğretilmesi gerekmektedir.
- 7-Öğrenilenlerin Yinelenmesini Sağlama: Zihinsel engelli çocukların öğrendiklerini kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarmada çeşitli problemleri vardır. Bu nedenle öğrendikleri bir konuyu kısa bir süre sonra unutabilirler. Bu durumu önlemek için öğrenilen konu ya da davranışların zaman zaman yinelenmesi sağlanmalıdır.
- 8-Öğrenmeye Güdüleme: Pekleştirilmek ve başarılı olmak, birçok duyuyu kullanılması, öğretmenin coşukulu ve ders sürelerini yeterli uzunlukta olması, çocukları öğrenmeye güdüler.
- 9-Bir Defada Öğretilecek Kavramların Sayısını Sınırlama: Zihinsel engelli çocuklar bir defada pek çok kavramı öğrenemezler. Bu nedenle kavramlar çocuğa tek tek öğretilmelidir. Bir kavram iyice öğrenilmeden diğerine geçilmemelidir.

AYRICA:

- Zihinsel engelli çocuktan kapasitesinin üzerinde başarı beklemeyiniz.
- Okulda ve sınıfta çocuğa yapabileceği görevler veriniz.(teneffüslerde sınıfı koruma, tahta sildirme ve tebeşiri koruma vb.) bu sayede çocuğun kendine olan güveni sağlanmış olur.
- Zihinsel engelli çocukların kendilerini ifade etme zorlukları olduğundan sınıfta onlara daha fazla zaman ayırın ve kendini ifade edebileceği farklı yolları uygulayın(basit konuları anlatma, not alma vb.)
- Sınıftaki çocukları eğitilebilir zihinsel engelli çocuğun durumundan uygun şekilde haberdar etmek ve ona karşı olumsuz tutumlar takınmalarını önlemek gerekir.(bu durum engelli çocuğun sınıfta olmadığı zaman yapılmalı, zihinsel engelli olduğu söylenmemeli, öğrenme problemi olarak tanıtılmalıdır)
- Zihinsel engelli çocuğun anlama ve kavraması normal çocuklardan zayıf olduğu için öğretirken somut materyallerden yararlanın.
- En ufak başarısını ödüllendirin. Bu durum çocuğa çok büyük bir haz verir. Öğrenmeye teşvik açısından çok önemli bir yer teşkil eder.
- Öğrenme rastlantılara bırakılmamalı, belirli bir programa bağlı ve öğretmen gözetiminde yapılmalıdır. Kavrayış seviyeleri dikkate alınarak, etkinlikler anlamlı parçalara bölünmeli, bölümler iyice kavratıldıktan sonra devam edilmelidir.